

Эргешбаева Н.А.

ТИЛ АРАЛЫК ОМОНИМДЕРДИ КТОРУУДАГЫ
КЫЙЫНЧЫЛЫКТАР

Эргешбаева Н.А.

ТРУДНОСТИ В ПЕРЕВОДЕ ЛОЖНЫХ ДРУЗЕЙ ПЕРЕВОДЧИКА
(МЕЖЪЯЗЫКОВЫЕ ОМОНИМЫ)

N.A. Ergeshbaeva

HARDSHIPS INTERPRETER OF FALSE FRIENDS OF TRANSLATION
(interlingual homonyms)

УДК: 801.3:115

Бул макалада «Тил аралык омонимдер» аттуу сөз категориясы каралат жана котормо таануу илиминде көптөгөн адистердин көңүлүн бурган «Тил аралык омонимдер» деген түшүнүктүн маанисин ачып берет. Бул категориядагы сөз жана сөз айкаштарын англис тилинен кыргыз тилине которуудагы кыйынчылыктар талдоого алынды.

Негизги сөздөр: интернационализмдер, тил аралык омонимдер, тил аралык аналогизм, тил аралык паронимдер, котормо, англис тили, текст.

В данной работе рассматривается категория слов «Ложные друзья переводчика» (межъязыковые омонимы). Статья раскрывает содержание понятия «ложные друзья переводчика», которое привлекает внимание многих специалистов по переводу. Проанализированы трудности перевода данной категории слов и словосочетаний с английского языка на кыргызский язык.

Ключевые слова: интернационализмы, межъязыковые омонимы, межъязыковые паронимы, перевод, английский язык, текст.

The article considers the category of words called «false friends of interpreter» and reveal the content of the notion «false friends of translators», which draws the attention of many specialists in translation. The analysis of difficulties in translating such categories of words and word combinations from English into Kyrgyz by the students of higher universities has been carried out.

Key words: internationalisms, false friends of translation, translation, English language, text.

Чет тилдерди окутуунун ыкмаларынын лингвистикалык негиздөө принциптеринин ичинен чет жана эне тилди синхрондук салыштыруу маанилүү ролго ээ, эне тил фондунда чет тилинин өзгөчөлүктөрүн билүүгө багытталып, негизинен каталарды кетирбөө максатында алдын ала эскертүү болуп саналат. Мындай салыштыруу түп нуска тил менен которулуп жаткан тилдин өзгөчөлүктөрүн ачып бере алат, б.а. бул анализ же синтез планында чет тилин үйрөнүүгө жардам же тескеринче тоскоолдуктарды жаратышы да мүмкүн.

Чет тилдерди окутууда негизги кыйынчылыктар башка тилдеги бирдей маанидеги тил аралык синонимдерди, омонимдерди жана паронимдерди которуу болуп эсептелинет. Котормо практикасында жана чет тилдерди окутууда бул категориядагы сөздөр өзгөчө кыйынчылыктарды туудурган сөз катего-

риясы жана баштапкы тилдеги сөздүн которулган тилдеги сөздөрдүн графикалык жана фонетикалык формалары окшош жана тектеш болуп, бирок мааниси жагынан башка болгон сөздөр.

Тил аралык омонимдер XIX кылымдын аягында эле лингвисттердин көңүлүн өзүнө бурган, тилекке каршы ошол убакта бул предмет изилденбей кала берген. 1928-жылы гана француз лексикографтары М.Кесслер жана Ж.Дерокини тарабынан биринчи жолу француз-англис жана англис-француз тилдеринин материалдарында тил аралык омонимдердин дал келиши туралуу биринчи жолу системалуу түрдө терең изилдөө жүргүзүлгөн. Алар бул сөздөргө төмөнкүдөй аныктама беришкен «ложные друзья переводчика – это «слова, идентичные по внешнему оформлению в двух или нескольких языках, но имеющие разное значение» [1].

Француз тил илиминде *faux amis du traducteur*; англис жана немец лингвистикалык терминологиясында бул түшүнүктү - *misleading words of foreign origin* и *irreführende Fremdworte* деп берип жүрүшөт.

Орус тил илиминде тил аралык омонимдер XX кылымдын 60-жылдардын аягында 70-жылдардын башында пайда болгон.

Көптөгөн авторлор бул категориядагы сөздөрдү - тил аралык омонимдер; -интерлексемалар, -ката аналогия; -диалексемалар; -псевдоинтернационализмдер; тил аралык аналогизм, квазиэквиваленттер *лжеаналоги*, *мнимые друзья переводчика* жана башка ушул сыяктуу ар түрдүү терминдер менен интерпретациялап келишет.

Мичигандык лингвисттер тобу «обманывающих когнат» (*deceptive cognates*) [2, с. 83] аттуу термин менен аташкан, ал эми бул жөнүндө В.Акуленко оюн төмөндөгүдөй билдирген “менее удачно и употребляемое мичиганской группой лингвистов название «обманывающих когнат» (*deceptive cognates*), так как термин «когната» связывается с общим происхождением слов в родственных языках, в то время как рассматриваемая группа слов определяется независимо от их происхождения путем анализа межъязыковых ассоциативных связей при чисто синхроническом сопоставлении языков” [3].

Бул маселелерди чет өлкөлүк жана орус лингвист-окумуштуулары Арнольд, С.Влахов, Я.Рецкер В.Акуленко, Р.Погорелова, А.Аникин, Е.Вартумян,

С.Флорин, Л.Бархударов, И.Гальперин, И.Корунец, Л.Дайненко, В.Комиссаров, К.Готлиб, И.Хореа, М.Кисс, Р.Хилл изилдешкен жана мындай сөздөр *ложные друзья переводчика, межъязыковые омонимы, межъязыковые паронимы* терминдери менен белгилүү болуп калды. Бул категориядагы сөздөр тарыхый жактан жыйынтыгынын негизинен тилдердин өз ара таасиринен, кокустан болгон шайкештиктен жана үчүнчү тилден кабыл алынган тектеш сөздөрдүн унгуусунан пайда болот.

Орус тилиндеги Википедия мындайча аныктама берилет «...пара слов в двух языках, похожих по написанию и/или произношению, часто с общим происхождением, но отличающихся в значении» [4].

Биздин көз карашыбызда К.Г. Готлибдин берген аныктамасы бул тилдик көрүнүштүн маанисин так чагылдырат. “Ложными друзьями переводчика он именуется слова двух или более языков, которые ввиду сходства их формы и содержания могут вызывать ложные ассоциации. Как следствие, это приводит к ошибочному восприятию информации на иностранном языке, а при переводе - к искажению смысла, нарушению лексической сочетаемости, неточностям в передаче стилистической окраски, и словопотреблений” [5, с. 439].

Бул топтогу терминдерди квалификациялоодо В.В. Акуленко 3 топко болгон.

1. **Тил аралык синонимдер** (алынган эки тилдеги сөздөрдүн мааниси боюнча толук же жарым жартылай туура келиши). Мисалы: complex, revolution, compact, director ж.б. сөздөр

2. **Тил аралык омонимдер** (эки тилдеги сөздөрдүн маанилери ар башка бирок тыбыштык жактан дал келиши). Мисалы: personal, angina, academia ж.б. сөздөр.

3. **Тил аралык паронимдер** (эки тилдеги сөздөрдүн айтылышы жана морфемалык курамдары окшош, бирок лексикалык маанилери жактан өзгөчөлүктөрү бар сөздөр) *arbitrage, sympathy, polygon* ж.б. сөздөр [3].

Ал эми кыргыз котормо таанууда Т.Абдиев бул терминди тузак сөздөр деп атаган. Терминдин мындайча аталып калышы анын котормочулар менен тилмечтерди жаңылыштыктарга кириптер кылгандыгы менен байланыштуу. Ошону менен бирге эле Т.Абдиев мындай сөздөр биринчиден, түп нуска жана котормо тилдериндеги маанилери ар башка сөздөрдүн тыбыштык жактан дал келип калуусунан пайда болушу мүмкүн, экинчиден тилдер кийинчерээк өз алдынча өнүгүп, сөз маанилеринин кенейшинен же өзгөрүшүнүн натыйжасында да ушундай сөздөр жаралышы ыктымал, үчүнчүдөн, өздөштүрүлгөн сөздүн тилдердеги маанилик айырмачылыктарынан да тил аралык омонимдер, башкача айтканда, тузак сөздөр пайда болушу мүмкүн дейт [6, 48-б.].

Бул категорияны англис тилинен кыргыз тилине которууда алардын маанилерин так билүү керек жана көп маанилүүлүгүн да эске алуу керек. Чет тилдеги текстти которууда тил аралык омонимдердин

маанисин билбестик сүйлөмдүн маанисин жанылыш которууга алып келет.

Мисалы: 1. My mother asked me to buy 3 meters of yellow fabric

Апам мага үч метр сары кездеме сатып кел деп айтты (“fabric” - фабрика эмес кездеме, ткань деп которулат);

2. Each month I buy new release of magazine «Kyrgyzstan»

- Ай сайын “Кыргызстан” журналынын жаңы чыккан санын сатып алам («magazine» - магазин эмес журнал деп которулат);

1. This vase is made of clay

Бул кумура чоподон жасалган. («clay» – клей эмес чопо);

2. Among the students, he was very intelligent student.

- Ал окуучулардын арасынан абдан акылдуу бала болгон («intelligent» – интеллигенттүү эмес, акылдуу, эстүү деп которулат)

Ошентип жогорудагы айтылган окумуштуулардын пикирлерине таянып биз тил аралык омонимдердин негизги типтерин белгилеп өтмөкчүбүз.

1. Биринчи типке түп нуска тилдеги сөздүн айтылышы жана жазылышы которулган тилдеги сөзгө окшош, бирок маанилери таптакыр башкача болгон сөздөр кирет.

Мисалы, англис сөзү **genial** – **гениалдуу** эмес **ак көңүл**; magazine – **магазин** эмес **журнал**; intelligent – **интеллигенттүү** эмес **акылдуу**, **интеллектуалдуу** *angina* – **ангина** эмес **стенокардия** болуп которулуат.

2. Экинчи типке түп нуска тилдеги сөздөрдүн көп маанилүүлүгү которулуп жаткан тилдеги сөздөрдүн бир бөлүгүнүн мааниси жана аналогдору менен дал келсе экинчи бир бөлүгү айырмаланып турат. Башкача айтканда түп нуска тилдеги бир сөз которулуп жаткан тилдеги бир нече сөздөрдүн маанилерине туура келет.

Мисалы, *aggressive* англис сөзү – энергиялуу; инициативдуу; агрессивдүү; *fruit* – (мөмө-жемиш кенири мааниде) жемиштер.

3. Үчүнчү топко түп нуска тилдеги сөздүн бир гана мааниси дал келип, калган маанилери которула турган тилдеги маанилери менен таптакыр туура келбейт. Башкача айтканда, баштапкы тилдеги сөздүн бир нече мааниси которулган тилдеги бир сөздүн маанисине гана туура келет. Мисалы, *football* – футбол (европада), футбол (америкада) – soccer.

4. Төртүнчү топко бир нече тилдеги айтылышы жана жазылышы окшош бирок сандары боюнча туура келбеген өлчөө аттары. Англис тилинде *decade* - 10 жыл “*a period of ten years*”, ал эми кыргыз тилинде 10 күн (*a period of ten days*) дегенди билдирет.

5. Бешинчи топко жазылышы жана айтылышы дал келген, бирок грамматикалык түрү боюнча айырмаланган сөздөр кирет.

Мисалы, “*photograph*” – фотограф эмес фотография, а “*massive*” – массив эмес оор, чоң (массивдүү).

6. Бул топко кирген сөздөрүн көптүк түрүндө башка маанини билдирип калган сөздөр.

Мисалы, **difference** (айырма) - **differences** (малаш-тартыш, келишестик), **development** (өнүгүү) - **developments** (окуя), **security** (коопсуздук)- **securities** (баалуу кагаздар).

Биринчи көз караштан алганда бул айырмачылыктар анча деле маанилүү эместей көрүнөт, бирок бул сөздөрдү которууда окуучулар бир нече катачылыктарды кетириши мүмкүн. Жогорудагы берилген типтердин ар бири өзүнүн ар түрдүүлүгү жана варианттары бар экендигин эске алышыбыз керек.

Ал эми төмөнкү таблицанда англис тилинен кыргыз тилине көп которулган тил аралык омонимдердин мааниси жана аларды чаташтырып алган сөздөр менен сунуштоону туура таптык.

сөз	мааниси	туура эмес котормосу
accurate	так, туура, таамай	тыкан
actually	чындыгында	актуалдуу
attraction	тартылуу, өзүнө тартуу, жагымдуулук	аттракцион
balloon	аба шары	баллон
baton	жезл, таяк: дирижёрдин таякчасы, полициянын таягы	батон
biscuit	куркак печенье	бисквит
cabinet	шкаф, шкатулка, кабинет (министрдин)	кабинет (мебель)
chef	ашпозчулардын башчысы	шеф, шофёр
cereal	дан, ботко	сериал
clay	ылай, чопо	клей
climax	жогорку чекит, кульминация	климакс
complexion	беттин өңү, көрүнүш	комплексия
codex	эски кол жазма, рецептура	кодекс
corpse	өлүк, сөөк	корпус
data	маалымат	дата
Dutch	Голландиялык, Нидерланддык	Даттык
fabric	материал	фабрика
family	үй-бүлө	фамилия
honor	атак, данк	гонор
intelligence	акыл, интеллект	интеллигенция
intelligent	акылдуу, түшүнүктүү	интеллигенттуу
magazine	журнал	магазин (shop)
mark	белги, баа, бута	марка
mayor	мэр	майор
motorist	автомобилист	моторист
multiplication	көбөйтүү	мультипликация

obligation	милдет, милдетеме	облигация
patron	колдоочу, пир, коргоочу	патрон
personal	өздүк	персонал
physician	врач-терапевт	Физик
principal	начальник, мектептин директору	принцип
prospect	көрүнүш, келечектеги план, панорама	проспект
repetition	кайталоо	репетиция
replica	толук дал келүү	реплика
satin	атлас, атластуу	сатин
spectacles	очки (оптика)	спектакль
stool	отургуч	стул
public house	сыра ичүүчү жай	коомдук үй
scenery	пейзаж, декорация	сценарий
servant	кызматчы (бирөөнүн үйүндө) тейлөөчү	сервант
terminus	акыркы аялдама	термос, термин
trace	из	трасса
troop	топ киши, атчан аскерлер тобу	труп
velvet	баркыт, макмал	вельвет
vinaigrette	салатка керектүү азыктар	винегрет
virtuous	абийрдуу, жакшылыктуу	виртуоздуу
wallet	акча капчыгы	валет

Тил аралык омонимдерде ар бир кырдаал өзүнчө уникалдуу, котормодо жаңылыштык кетирбөө үчүн ар бирин өзүнчө сөздүккө кайрылып кароо керек, сөздөрдүн тыбыштык жактан дал келип калуусуна гана көңүл бурбастан алардын көп маанүүлүгүнө да көңүл буруу керек.

Адабияттар:

1. Koessler M., Derocquigny J. Les faux amis ou les trahisons du vocabulaire anglais. Conseils aux traducteurs. - Paris, 1928.
2. Lado K. Linguistics Across Cultures. "Applied Linguistics for Language Teachers". Aim. Arbor, 1957).
3. Акуленко «Ложные друзья переводчика» в русском и английском языках. «Русский язык за рубежом», №3.
4. www.google.kg/ Страница Википедии: "Ложные друзья переводчика".
5. Готлиб К.Г. Междязычные аналогизмы французского происхождения в немецком и русском языках. Автореферат диссертации на соискание степени кандидата филологических наук. - Кемерово, 1966.
6. Абдиев Т. Котормотаануу илимине киришуу. - Бишкек, 2008.
7. Эргешбаева Н.А. «Перевод как средство межъязыковой коммуникации». // Республиканский научно-теоретический журнал «Известия вузов Кыргызстана», №3, 2017 год. - С. 224-226.

Рецензент: к.филол.н., доцент Ибраев А.